

Мінкович В.Т., Тимчак М.В.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ОКРЕМИХ ВИДІВ СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В даній статті розглянуто особливості перебігу трансформаційних процесів у вітчизняній економіці в умовах сьогодення та визначено основні проблеми соціально-економічного характеру, до яких вони призводять. В дослідженні також розглянуто потенціал розвитку страхової справи в Україні з точки зору вирішення означених проблем. Основну увагу приділено перспективам розвитку найбільш соціально важливих видів страхування, а саме: страхування життя, медичного страхування та недержавного пенсійного страхування.

Ключові слова: трансформація економіки, економічне зростання, валовий внутрішній продукт, страхова справа, види страхування, страхування життя, медичне страхування, недержавне пенсійне страхування.

Постановка проблеми. Під впливом прояву широкого спектру кризових явищ та посилення глобалізації у світовій економіці протягом останніх декількох років відчутно змінюються економічні устрої багатьох країн світу. Україна також не залишилася осторонь зазначених процесів, негативний вплив яких посилили й значні внутрішні проблеми, подолати які неможливо без якісних структурних трансформацій, що повинні забезпечити: необхідний рівень загального економічного зростання, подолання глибокого розшарування суспільства та створення передумов для можливої євроінтеграції. Актуальності даному питанню додає ще й те, що відповідних реформ вимагають від нашої країни й міжнародні партнери.

В свою чергу сучасні трансформаційні процеси у вітчизняній економіці призводять до ряду соціально-економічних негараздів та погіршення рівня життя населення. Вирішити зазначені проблеми можна за допомогою невикористаного в повній мірі вітчизняного страхового ринку, який є найефективнішим способом захисту громадян від фінансових ризиків та втрат.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання щодо проблем трансформації економіки України в своїх працях висвітлюють такі українські науковці як С.А. Вагера [2], Н.І. Гражевська [4], Ю. М. Заволока [6], Н.В. Петришина [11], І.Б. Рижий [15], І.І. Черленяк [17]. Різноманітним аспектам розвитку вітчизняного страхового ринку та окремим видам страхування присвячені

роботи Т.М. Артюх [1], Є.І. Войнової [3], А.С. Криклія [8], Р. Рака [14], Р.М. Сидиківич [16], В.І. Щербакової [18] й інших. Проте в складних умовах сьогодення вважаємо за необхідне поглиблювати такі дослідження з точки зору сприяння розвитку найбільш соціально важливих видів страхування, розкриття значного потенціалу та перспектив розвитку страхової справи в Україні, як одного з дієвих методів захисту населення від гострих соціально-економічних проблем та досить ефективного доповнення до системи державних соціальних гарантій.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є визначення найбільш соціально важливих видів страхування та окреслення можливих шляхів їх активізації крізь призму трансформаційних процесів, що відбуваються в національній економіці.

Опис основного матеріалу дослідження. Для розуміння суті процесу перетворень, вироблення ефективної державної політики в Україні (вектор розвитку якої спрямований у невідомому напрямі), необхідно мати принципово нову систему знань про суспільство, якими повинні досконало володіти управлінці та правляча еліта. Адже ми знаходимося в процесі постійних викликів, загроз, змін як ендегенного, так і екзогенного характеру, який називають терміном трансформація економіки [2, с. 16]. Термін трансформація, відповідно до економічної енциклопедії за редакцією Б. Гаврилишина та С. Мочерного [5, с. 687], означає процес перетворення однієї економічної системи на іншу, що супроводжується відмиранням одних елементів, рис, властивостей і появою інших. На думку Н. Петришиної [11, с. 32], трансформація – це складний процес перетворення економічної системи, який передбачає кількісні та якісні зміни складових

© Мінкович Вікторія Тарасівна, старший викладач кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, e-mail: M.V.T@email.ua

Тимчак Мар'яна Володимирівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, e-mail: m_tymchak@mail.ru

системи та сфер суспільного життя. Також вона визначає його складним, різномірним та багатоаспектним процесом, який передбачає перехід від однієї економічної системи до іншої і має свої особливості у різних країнах.

Підхід до трактування даної категорії Н. Гражевської [4, с. 23], яка розглядає трансформацію у широкому та вузькому розумінні, вважаємо найбільш слушним в рамках даного дослідження. Так, трансформація у широкому розумінні – загальна форма розвитку економічних систем, пов'язана з еволюційними та революційними змінами, постійними переходами економічних систем із стійкого в нестійкий стан і навпаки. Трансформація у вузькому розумінні – внутрішня складова процесу загальної еволюції, пов'язана з порушенням рівноваги та поступовості, невизначеністю, незавершеністю, альтернативністю розвитку, наявністю особливих перехідних форм та специфічних елементів перехідних структур. Отже, економічна трансформація – якісні перетворення економічної системи, її вихід за межі стабільного функціонування та перехід у стан нерівноваги, кількісних і якісних змін різної інтенсивності та спрямованості.

Ю. Заволока [6, с. 175-176] вважає, що сучасний розвиток суспільства відбувається в умовах постійних економічних, інституційних і соціокультурних трансформацій. На її думку, існування частих трансформацій можна пояснювати з двох точок зору: по-перше, джерелом частих незначних змін є існування глибокого трансформаційного процесу, який відбувається еволюційним шляхом; по-друге, прискорення розвитку економіки, обумовлене інтенсифікацією технологічних процесів, приводить до збільшення кількості трансформацій. Виникнення трансформаційної економіки є закономірним етапом в розвитку суспільства і обумовлено якісними перетвореннями структури і механізму функціонування існуючої економічної системи. Таким чином, сучасна економіка України також перебуває в стадії трансформації.

Дослідивши сутність економічної трансформації та аналізуючи тенденції розвитку економіки України за весь період її незалежності, однозначно поділяємо точку зору професора І. Черленяка [17, с. 47], який стверджує, що через 25 років Україна є країною, яка все ще знаходиться на «зародковому» етапі трансформаційного шляху. Вона 25 років тупцює по колу відновлення «старих» проблем. Проблем, які в розвинутих країнах успішно розв'язують реформуванням сфер власності, діяльності та управління. В Україні протягом

періоду її новітньої історії неодноразово оголошувалося про проведення реформ. Парадокс трансформаційної політики реформ в Україні в тому, що в деякі періоди часу широкому загалу здавалося, що основна мета та завдання органів та інститутів держави є не що інше, як процес проведення реформ політиками заради існування стану реформ, як процесу самовідтворення цих політичних команд та їх впливів на економіку. Але ще більше неясно, який суспільно-економічний лад формується і яка модель ефективної економіки має цьому ладу відповідати.

Таким чином, ведучи мову про трансформаційні процеси у вітчизняній економіці в умовах прагнень нашої країни до євроінтеграції, погоджуємося з точкою зору І. Рижого [15, с. 247], а саме, що завдання трансформації на сучасному етапі розвитку України полягає в забезпеченні широкомасштабної модернізації економіки і суспільства, надання їм сучасного, європейського вигляду, остаточного витіснення застарілих соціально-економічних форм та інституцій. В основі цієї моделі – здійснення глибоких структурних зрушень в економіці відповідно до світових тенденцій економічного та науково-технологічного процесу. В підсумку має бути сформована інтегральна модель соціально-економічного устрою, що має увібрати в себе все розмаїття сучасного цивілізаційного процесу, його найвищі економічні, соціальні та науково-технічні досягнення та водночас повинна твердо спиратись на власну господарську структуру, її порівняльні і конкурентні переваги, враховувати національні історичні, економічні та соціальні особливості.

Беручи до уваги всі проблемні аспекти становлення і розвитку вітчизняної економічної системи загалом та фінансової системи зокрема, вважаємо, що в найближчому майбутньому увагу як науковців, так і управлінців слід зосередити не на безкінечному та не завжди ефективному реформуванні економіки України, а безпосередньо на захисті громадян від вже накопичених соціально-економічних проблем, до вирішення яких і пропонуємо залучити невикористаний потенціал вітчизняного страхового ринку. Адже світовий досвід показує, що страхові компанії можуть акумулювати фінансові ресурси у декілька разів більше, ніж середні комерційні банки за певних економічних умов при високому рівні розвитку фінансового і, передусім, фондового ринку, при зростанні добробуту населення. Страхування в багатьох країнах світу розглядається як могутній стабілізаційний фактор та суттєве джерело забезпечення довгострокових інвестицій в економіку держави. Співвідношення активів страхо-

вого ринку до ВВП складає: у Великобританії – 96,5 %, у США – 45,2 %, Японії – 66,9 %, Франції – 63,0 %, Німеччині – 45,5 %, в Україні ж цей показник становить лише 3,2 % [16]. Тобто, порівняно з успішними економіками світу вітчизняний страховий ринок має великий обсяг невикористаного потенціалу, який при ефективному управлінні може стати його значною конкурентною перевагою.

Розглядаючи вплив страхування на соціально-

економічний розвиток України, необхідно першочергово визначити частку зібраних страхових премій всіма страховиками у ВВП, а також, яка кількість премій припадає на одного мешканця нашої держави (табл. 1). Саме ці показники відображають страхову безпеку в країні (їх нормативне значення рекомендує Міністерство економічного розвитку і торгівлі України).

Таблиця 1

Показники сучасного стану розвитку страхової справи в Україні *

Показники	Нормативне значення показника	Роки					Відхилення (2015 / 2011)
		2011	2012	2013	2014	2015	
Показник «проникнення страхування» (страхові премії до ВВП), %	8-12 %	1,70	1,65	2,0	1,7	1,50	- 0,20
Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	не менше 140	68,0	67,8	79,0	50,0	29,9	- 38,1
Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	не менше 30	5,9	7,7	8,5	8,0	7,4	+ 1,5

* Розраховано авторами на основі даних [9] та [10]

Так, аналізуючи розрахунки, що наведені в табл.1, бачимо, що протягом останніх п'яти років сектор страхування як відповідний сегмент вітчизняного фінансового ринку не демонструє позитивних тенденцій розвитку. Так, частка страхових премій у ВВП країни коливається у межах тільки 2%, і до того ж за весь аналізований період скоротилася на 0,2%, що свідчить про невикористання суб'єктами страхових відносин наявного в країні потенціалу розвитку. Такий показник є дуже низьким. Для порівняння: у Франції, світового лідера, ємність страхового ринку дорівнює 105% ВВП, у топ-10 країн він більше 25% ВВП, а в більшості країн світу – більше 5% [3, с. 30]. Також негативну динаміку демонструє показник, що відображає яка кількість зібраних в країні страхових премій припадає на одного громадянина, і тут зниження становило 38,1 дол. США станом на 2015 рік порівняно з показником 2011 року. Хоча до 2013 року відмічається позитивна динаміка даного показника. Схожа ситуація простежується щодо частки довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій: з 5,9% станом на 2011 рік її значення зросло до 8,5% у 2013 році, але знову скоротилося до 7,4% на кінець аналізованого періоду і в підсумку це єдиний показник, який продемонстрував зростання. Але вважаємо, що цього діапазону зростання не достатньо для даного виду страхування, оскільки саме воно може забезпечувати економіку країни довгостроковими інвестиціями в перспективі.

Звичайно, що в дуже складних соціально-економічних умовах сьогодення, коли через відчутний економічний спад середній клас в нашій державі практично відсутній, населення України зубожіло і не сприймає страхування як ефективний механізм нейтралізації загроз їх майновим інтересам, такі значення розрахованих показників не викликають подиву. Окрім того, соціально-політична криза в Україні призвела і до кризи в системі охорони здоров'я та погіршення якості медичного обслуговування населення. Різко відчутні фінансові проблеми для всіх верств населення, особливо гостро відбилися на пенсіонерах, оскільки Пенсійний фонд України неспроможний забезпечити всіх учасників солідарної пенсійної системи відповідного розміру пенсійними виплатами.

Саме під впливом означених вище негативних тенденцій вважаємо найбільш перспективними видами страхування в найближчий період страхування життя, медичне страхування та недержавне пенсійне страхування, як найбільш соціально важливі. Адже саме перераховані види страхування в розвинутих країнах світу виступають важливим ринковим компонентом та ефективним доповненням до системи державних соціальних гарантій. В даному аспекті також вважаємо, що органам державної влади варто першочергово підтримати саме їх розвиток задля збереження найціннішого ресурсу будь-якої країни, а саме людського.

В умовах стабілізації економіки, зміни форм

власності та механізму управління в державному секторі економіки потреба суб'єктів господарської діяльності у захисті своїх майнових інтересів та інтересів працівників від різноманітних ризиків постійно зростає. Держава також зацікавлена у страховому захисті та підвищенні соціально-економічної захищеності власних громадян. Страхова діяльність в усіх економічно розвинутих країнах визнана однією з найважливіших галузей, що забезпечує дієвий захист соціальних і майнових прав та інтересів громадян від різноманітних ризиків, підтримання соціальної стабільності суспільства та економічної безпеки держави [14, с. 41]. Крім того, вона є важливим фінансовим інструментом регулювання національної економіки та потужним засобом акумулювання значних коштів для їх подальшого вкладення в економіку. Варто відмітити і певні позитивні кроки Уряду України, які вже є зробленими. Адже вже прийняті податкові пільги для тих хто має укладений договір довгострокового страхування життя; третій рівень пенсійної реформи передбачає наявність системи недержавного пенсійного забезпечення, що базується на добровільних засадах; медична реформа також набирає обертів останнім часом.

З'ясовуючи зміст страхових відносин у страхуванні життя, необхідно виходити з того, що воно покликане виконувати важливу роль відносно населення, адже його основне призначення – створення фінансової безпеки окремих громадян та їх сімей. Страхування життя – це ідеальний інвестиційний інструмент, який допомагає людині відчувати себе і своїх рідних більш захищеними від різних життєвих ситуацій. В економічно розвинутих країнах світу страхування життя займає від 40% до 60% страхового ринку і виконує як функцію страхового захисту громадян і забезпечення високих стандартів їх життєдіяльності, так і накопичення коштів для інвестування

в економіку [1, с. 18]. В Україні надходження страхових премій зі страхування життя майже не перевищує 10% від надходження страхових премій в цілому по страховому ринку і займає тільки 7,4% усього ринку станом на 2015 рік [10]. Та незважаючи на достатньо невтішні тенденції розвитку вітчизняного страхового ринку в цілому, ринок страхування життя протягом останніх п'яти років демонстрував зростання. Головним катализатором даного сегменту ринку стало так зване «банківське страхування» – страхування життя позичальників на термін дії кредиту, як правило – на суму залишку по ньому. Чималу частку на ринку становить особисте страхування життя, придбане клієнтами особисто. Не варто забувати і про корпоративне страхування життя, яке великі компанії включають в «соцпакет» для топ-менеджменту та особливо цінних співробітників. Його частка на вітчизняному страховому ринку оцінюється в 4-5% [8].

Варто розглянути показники розвитку добровільного медичного страхування, оскільки це один з видів особистого страхування, який гарантує при виникненні страхового випадку отримання медичної допомоги за рахунок страхової компанії, а в разі самостійної оплати медичних послуг компенсацію понесених витрат, у тому числі і придбаних медикаментів. На сьогодні в Україні на ринку добровільного медичного страхування реально працює близько 35 страхових компаній. Сама ж динаміка валових страхових премій зі страхування життя та медичного страхування в Україні зображена на рис. 1, на якому лінія тренду показує хоч і не стрімку, проте стабільно позитивну тенденцію розвитку медичного страхування протягом аналізованого періоду. В той же час більш стрімкіше зростання суми зібраних валових страхових премій зі страхування життя відбулося з 2011 по 2013 рік, та поступове зниження даного показника з 2013 до 2015 рік.

Рис. 1. Динаміка валових страхових премій зі страхування життя та медичного страхування в Україні протягом 2011-2015 рр., млн грн. *

* Побудовано авторами на основі даних [10]

Акцентуючи увагу саме на розвитку особистого страхування у перспективі, неможливо обійти увагою таке питання, як пенсійне забезпечення українців. Оскільки саме пенсійна система – це основа матеріального забезпечення непрацюючих громадян в нашій країні (відповідно до ЗУ «Про обов’язкове державне пенсійне страхування» [12]).

Відповідно до комплексного демографічного прогнозу України на період до 2050 р., в Україні в найближчому майбутньому буде

простежуватися чітка тенденція переважання пенсіонерів над працездатним населенням, про що свідчать дані табл. 2 (одночасно, можемо проаналізувати наведені значення і як потенціал для розвитку саме страхування додаткової пенсії). Демографічні перспективи зумовлюють величезний тиск на пенсійну систему та економіку загалом і вимагають прийняття запобіжних заходів уже сьогодні, так як з 2022 р. кількість пенсіонерів в Україні вже перевищуватиме кількість платників внесків [7].

Таблиця 2

Прогнозні показники співвідношення кількості пенсіонерів до платників внесків та тривалості життя при досягненні пенсійного віку в Україні *

Показники	Роки	2010	2020	2030	2040	2050
Співвідношення кількості пенсіонерів й платників внесків		89,3%	98,5%	109,0%	119,9%	136,8%
Очікувана тривалість життя при досягненні пенсійного віку, років:						
чоловіки		13,9	16,1	17,3	18,4	19,6
жінки		23,3	24,7	26,0	27,0	27,4

* Побудовано авторами на основі даних [7]

Як відомо, значне збільшення навантаження на працюючих і необхідність соціального забезпечення громадян пенсійного віку разом з іншими чинниками економічного та політичного характеру стали причинами пенсійної реформи 2011 р. Проте, незважаючи на обраний урядом пріоритет розвитку обов’язкового пенсійного страхування, одним із найважливіших елементів соціального забезпечення є недержавне пенсійне забезпечення. Особливу роль тут відіграє страхування додаткових доходів як механізм захисту матеріального становища громадян після пенсійної реформи 2011 р. Ще актуальнішим таке страхування стає з причини невідповідності справжнього рівня пенсій потребам громадян України пенсійного віку. А підвищення пенсійного віку у зв’язку із станом здоров’я нації стає реальною загрозою добробуту українських пенсіонерів у майбутньому [18, с. 95].

З 1 січня 2004 року в Україні розпочалася пенсійна реформа, що внесла істотні зміни в пенсійне законодавство. Насамперед, Україна перейшла від пенсійного забезпечення до пенсійного страхування, тобто зобов’язання щодо майбутнього пенсійного забезпечення працівника розподілилися між державою, працедавцями і самими працівниками. Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень пенсійної системи. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди. Відповідно до Закону України

«Про недержавне пенсійне забезпечення» НПФ є неприбутковою організацією, що функціонує виключно з метою накопичення пенсійних внесків учасників фонду з подальшою їх виплатою в обумовлені сторонами строки [13].

Так, станом на 31.12.2015 рік в Державному реєстрі фінансових установ України містилася інформація про 72 НПФ, 23 адміністраторів НПФ (станом на 31.12.2014 у Державному реєстрі налічувалось 76 НПФ та 24 адміністратори). Згідно з представленими даними недержавні пенсійні фонди у 2015 році зареєстровано у 9 регіонах України. Найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Києві – 53, або 73,6% від загальної кількості зареєстрованих НПФ [10]. Основні результати їх діяльності представлені в таблиці 3.

Так, аналізуючи дані табл. 3 бачимо, що на кінець 2015 року адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 59,7 тис. пенсійних контрактів, що на 20,4% (на 15,3 тис. шт.) менше порівняно з кінцем 2011 року. І це єдиний показник, який продемонстрував явно негативну тенденцію. По інших значенням темпи приросту в різні роки коливаються і це пов’язано з кризовими явищами в економіці країни в цілому. Також за даними Нацкомфінпослуг серед учасників НПФ переважну більшість становили особи віком від 25 до 50 років, а саме 63,9 %, та особи вікової групи від 50 до 60 років – 24,4 %. Меншою є частка учасників НПФ вікової групи

старше 60 років, яка становить 7,9 % та вікової групи до 25 років – 3,8%. Це зумовлено тим, що більшість людей починають долучатися до системи НПЗ тільки перед виходом на пенсію [10]. Тобто, як видно з представленої таблиці, для України характерним є низький рівень охоплення населення послугами недержавного

пенсійного страхування, що знижує його роль у фінансуванні потреб пенсіонерів у коротко- та середньостроковій перспективі. Це пов'язано, у першу чергу, з низьким рівнем доходів населення, а отже, і відсутні можливості здійснення відрахувань на потреби пенсійного страхування на добровільних засадах.

Таблиця 3
Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні протягом 2011 – 2015 років *

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	Темп приросту, %
						2015 / 2011
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	75,0	61,4	61,4	55,1	59,7	-20,4
Загальна кількість учасників НПФ, тис. ос	594,6	584,8	840,6	833,7	836,7	40,7
Загальна вартість активів НПФ, млн грн.	1386,9	1660,1	2 089,80	2469,2	1980	42,8
Пенсійні внески, всього, млн грн., у тому числі:	1102,0	1313,7	1 587,50	1 808,20	1886,8	71,2
- від фізичних осіб	50,6	58,6	66,5	71,4	80,3	58,7
- від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0
- від юридичних осіб	1051,2	1254,9	1 520,50	1 736,10	1806,3	71,8
Пенсійні виплати, млн грн.	208,9	251,9	300,2	421,4	557,1	166,7
Кількість учасників, що отримали / отримують пенсійні виплати, тис. осіб	63,1	66,2	69,0	75,6	82,2	30,3
Загальний дохід отриманий від інвестування пенсійних активів, млн грн.	559,9	727,0	953,3	1 266,00	872,2	55,8
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн грн.	473,3	620,3	818	1 095,00	657	38,8
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн грн.	86,6	106,6	135,3	171	215,2	148,5

* Розраховано авторами на основі даних [10]

Проаналізувавши основні показники діяльності НПФ в Україні, слід відзначити те, що розвиток недержавного пенсійного забезпечення перш за все залежить від потенційних й фактичних учасників системи та їх фінансових можливостей. Також достатньо суттєве значення для розвитку недержавного пенсійного забезпечення має здатність НПФ ефективно управляти вже залученими коштами, не тільки забезпечувати їх збереження, а і примножувати шляхом інвестування в надійні та прибуткові активи.

Якщо ж вести мову про перспективи недержавного пенсійного страхування в Україні, то слід відмітити достатній потенціал для розвитку даного сегменту. Загалом, ситуація у цій сфері, з огляду на зростаючу динаміку пенсійних внесків, здається задовільною. Але,

все ж таки розмір пенсійних внесків до НПФ все ще є мізерним для нормального функціонування третього рівня пенсійної системи. Хоча страхування ануїтетів як послуга суб'єкта третього рівня пенсійної системи – страхової компанії – стає істотним чинником забезпечення фінансового захисту громадян України. А отримання регулярного додатку до пенсії – стимулом укладення договорів страхування ануїтетів із страховими компаніями громадянами України та підприємствами-працедавцями як складника соціального пакету [18, с. 104]. При цьому, маючи переваги перед іншими суб'єктами третього рівня, страхові компанії стикаються і з певними складнощами, які необхідно долати. Передусім це рівень недовіри громадян України, що склався.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, визначивши в даній роботі найбільш перспективними та соціально важливими страхування життя, медичне страхування та недержавне пенсійне страхування, як такі, що найбільше можуть вплинути на соціально-економічне благополуччя населення, вважаємо, що їх розвиток стримують одноманітні проблеми, що пов'язані з трансформацією вітчизняної економіки. Мова йде про відсутність страхової культури в нашому суспільстві, недовіру громадян до різних фінансових інституцій та страхових компаній

зокрема, відсутність необхідного рівня знань про можливості особистого страхування та його переваги, непрозорість функціонування вітчизняного страхового ринку, тощо.

Визначення шляхів активізації формування довгострокового фінансового ресурсу страхового ринку та стимулювання його участі в структурній трансформації економіки, а також виявлення можливостей використання зарубіжного досвіду в розвитку означених видів страхування на вітчизняному страховому ринку повинні стати предметом подальших досліджень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюх Т. М. Страхування життя в Україні: сучасний стан / Т. М. Артюх // Страхова справа. – 2012. – № 2. – С. 18-19.
2. Вагера С. А. Трансформація економіки України та її соціальні наслідки / С. А. Вагера // Економічний часопис - XXI. – 2011. – № 1-2. – С. 16-19.
3. Войнова Є. І. Конкурентоспроможність України на світовому ринку страхування у 2015 році / Є.І. Войнова // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016. – Випуск 3 (03). – С. 27-32.
4. Гражевська Н. І. Еволюція сучасних економічних систем: навч. посіб. / Н. І. Гражевська; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К.: Знання, 2011. – 287 с.
5. Економічна енциклопедія: у 3 т. – Т. 3. (Поручництво) – Я (Японський центр продуктивності). П – Я / ред.: Б. Д. Гаврилишин, С. В. Мочерний. – К.: Акад.; Т.: Акад. нар. госп-ва, 2002. – 952 с.
6. Заволока Ю. М. Інвестиційна поведінка суб'єктів підприємницької діяльності в трансформаційній економіці / Ю. М. Заволока // Вісник Дніпропетровського університету. – 2009. – Вип. 3/1. – С. 175-179.
7. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальний захист та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах: інформаційний бюлетень / Мін-во праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/mlsp_stat_dec2010.pdf.
8. Криклій А. С. Ринок страхування життя в Україні: тенденції та європейський досвід / А. С. Криклій, Р.В. Пікус // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2008/5.pdf
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.
11. Петришина Н. В. Проблеми трансформації економіки України / Н. В. Петришина // Економіка. – Серія 18. Економіка і право. – 2014. – Випуск 24. – С. 31-38.
12. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: закон України від 9.07.2003 р. № 1058-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
13. Про недержавне пенсійне забезпечення: закон України від 9.07.2003 р. № 1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
14. Рак Р. Місце медичного страхування системі охорони здоров'я / Р. Рак, К. Ковальська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Економіка. – 2008. – Випуск 105. – С. 41-44.
15. Рижий І. Б. Трансформація економіки України: тенденції та перспективи / І. Б. Рижий // Науково-інформаційний вісник Економіка. – 2012. – № 2. – С. 245-250.
16. Сидикович Р. М. Структурний аналіз фінансового потенціалу страхових послуг України / Р.М. Сидикович, Д. В. Мангушев // Ефективна економіка. – 2014. – № 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3025>.
17. Черленяк І. І. 25 років модерному українському капіталізму? / І. І. Черленяк, К. С. Машіко // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія Економіка. – 2016. – Випуск 2 (48). – С. 47-55.
18. Щербакова В. І. Додаткове пенсійне страхування в Україні / В. І. Щербакова // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1 (30). – С. 96-105.

REFERENCES

1. Artiukh, T.M. (2012). Strakhuvannia zhyttia v Ukraini: suchasnyi stan [Life insurance in Ukraine: current state]. *Strakhova sprava – Insurance business*, 2, 18-19 [in Ukrainian].
2. Vahera, S.A. (2011). Transformatsiia ekonomiky Ukrainy ta yii sotsialni naslidky [The transformation of Ukraine's economy and its social consequences]. *Ekonomichnyi chasopys – XXI – Economic annals – XXI*, 1-2, 16-19

[in Ukrainian].

3. Voinova, Ie.I. (2016). Konkurentospromozhnist Ukrainy na svitovomu rynku strakhuvannia u 2015 rotsi [Ukraine's competitiveness in the global insurance market in 2015]. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii – Economic bulletin of Zaporozhye state engineering academy*, 3 (03), 27-32 [in Ukrainian].
4. Hrazhevskaya, N.I. (2011). *Evolutsiia suchasnykh ekonomichnykh system [The evolution of modern economic systems]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
5. Havrylyshyn, B.D. & Mochernyi, S.V. (Ed). (2002). *Ekonomichna entsyklopediia [Economic encyclopedia]*. (Vols. 1-3). Kyiv: Akad. nar. hosp-va [in Ukrainian].
6. Zavoloka, Iu.M. (2009). Investytsiina povedinka sub'ektiv pidpriemnytskoi diialnosti v transformatsiinii ekonomitsi [The investment behavior of entrepreneurs in the transforming economy]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu – Bulletin of Dnipropetrovsk University*, 3/1, 175-179 [in Ukrainian].
7. Zahalnoobov'iazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia, sotsialnyi zakhyst ta pensiine zabezpechennia u tsyfrakh i faktakh: informatsiyni biuletyn [Mandatory state social insurance, social security and pensions in facts and figures]. (n.d.). *finrep.kiev.ua*. Retrived from http://www.finrep.kiev.ua/download/mlsp_stat_dec2010.pdf [in Ukrainian].
8. Kryklii, A.S. & Pikus, R.V. Rynok strakhuvannia zhyttia v Ukraini: tendentsii ta yevropeyskyi dosvid [Life insurance market in Ukraine: trends and european experience]. (n.d.). *economy.in.ua* Retrived from http://www.economy.in.ua/pdf/5_2008/5.pdf [in Ukrainian].
9. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The official website of the State Statistics Service of Ukraine]. *ukrstat.gov.ua*. Retrived from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
10. Ofitsiynyi sait Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuivannia u sferi rynkiv finansovykh posluh [The official site of the National Commission for State Regulation of Financial Services Markets]. *dfp.gov.ua*. Retrived from <http://www.dfp.gov.ua> [in Ukrainian].
11. Petryshyna, N.V. (2014). Problemy transformatsii ekonomiky Ukrainy [Problems of economic transformation in Ukraine]. *Ekonomika. – Seriya 18. Ekonomika i pravo. – Economy. – Series 18. Economics and Law*, 24, 31-38 [in Ukrainian].
12. Pro zahalnoobov'iazkove derzhavne pensiine strakhuvannia: zakon Ukrainy vid 9.07.2003 r. № 1058-IV [On compulsory state pension insurance: Law of Ukraine from 9.07.2003, № 1058-IV]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrived from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> [in Ukrainian].
13. Pro nederzhavne pensiine zabezpechennia : zakon Ukrainy vid 9.07.2003 r. № 1057-IV [On private pension provision: Law of Ukraine from 9.07.2003, № 1057-IV]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrived from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> [in Ukrainian].
14. Rak, R. & Kovalska, K. (2008). Mistse medychnoho strakhuvannia systemi okhorony zdorov'ia [Place of health insurance in the healthcare system]. *Visnyk Kyivskoho natsionalno universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 105, 41-44 [in Ukrainian].
15. Ryzhyi, I.B. (2012). Transformatsiia ekonomiky Ukrainy: tendentsii ta perspektyvy [Transformation of the economy of Ukraine: trends and prospects]. *Naukovo-informatsiynyi visnyk Ekonomika – Scientific information journal The economy*, 2, 245-250 [in Ukrainian].
16. Sydykovych, R.M. & Manhushev, D.V. (2014). Strukturnyi analiz finansovoho potentsialu strakhovykh posluh Ukrainy [Structural analysis of the financial capacity of insurance in Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 5. Retrived from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3025> [in Ukrainian].
17. Chereniak, I.I. & Mashiko, K.S. (2016). 25 rokiv modernomu ukrainskomu kapitalizmu? [Is it 25 of modern Ukrainian capitalism?]. *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. – Seriya Ekonomika. – Scientific Bulletin of the Uzhgorod University. – A series of Economics*, 2 (48), 47-55 [in Ukrainian].
18. Shcherbakova, V.I. (2014). Dodatkov'e pensiine strakhuvannia v Ukraini [The additional pension insurance in Ukraine]. *Stratehichni priorytety. – Strategic priorities*, 1 (30), 96-105 [in Ukrainian].

Одержано 15.03.2017 р.